

Megjelenik minden esztendőnkön sonfélé képpel ellátva. Előfizetési ár: Egész évre 6 forint; félévre 3 forint; negyedévre 1.50 kr. Előfizethető minden postahivatalnál és könyvárusnál. Hirdetések díja: 4 hasábospetit sor 9 uj kr. Szerkesztői szállás: mácsáros utca 2. szá n, 2-dik emelet. Kiadó-hivatal: barátok tere 7. szám.

A pesti tűzoltó ünnepély.

A tűzoltók egybejövetelére, s a tűzoltási ügy szervezésére rendezett pesti ünnepély nagy részvét mellett folyt le. Nemesak a magyarországi összes tűzoltó-egyletek voltak képviselve, hanem a külföld is, sőt el lehet mondani, hogy az idegen egyletek küldöttei nagyobb kontingenst szolgáltatottak, miután nálunk a tűzoltás ügyének egyleti uton való fölkarolása még új, s a közelebbi időkre van bízva, hogy nagyobb mérvű legyen.

Az ünnepély iránti érdeklődést nagyon emelte az a szerencsétlenség, mely e hó 13-án este sújtá a nemzeti színházat. Tűzoltóink példás önfeláldozása, rendkívüli erőfeszítése nélkül a fél-tett nemzeti intézetnek menthetlenül el kellett volna hamvadni. E nevezetes tény által a pesti tűzoltók működése immár a művelődés egyik intézetének életével is kapcsolatba jött, s a nagy veszélynek ezernyi tömeg előtt történt elhárítása élénk rokonszenvet ébresztett, mely a későbbi ünnepélyek alatt fényesen nyilvánult. Maga a nemzeti színház megmentése (mindenki tudja, hogy mi nálunk ez intézet!) oly tény, hogy az ünnepélyek nélkül is foglalkoznunk kellene derék tűzoltóinkkal, kiknek a színház küldöttségileg mondott köszönetet, ezenkívül a humánus cél gyámolítására hét-főn előadást is rendezett.

E hó 16-án érkeztek meg a vidéki és idegen egyletek küldöttei, saját egyenruhájukban és jelvényekkel. Ugyan-e nap délelőtti óráiban nyílt meg a tűzoltószerek kiállítása is, mely a kerepesi út végén, egy külön e célra emelt, deszka helyiségben van. Mindennemű vízfejskendők voltak itt kiállítva, kezdve a kézi-fejskendőktől a gőzerőre alkalmazottakig. Minden tárgy a tűzoltási készletekhez, s a tűzoltók felszereléséhez való. Vannak tehát célszerű öltönyök, műszerek: épen úgy, mint hágesők, kötelek, mentő ponyvák, lámpák, vízvezetési esővek, tűzfójtó szerek, stb. A lajstromban 641 darabra megy a kiállított tárgyak száma. A kiállítást mindig nagy közönség nézte, köztük miniszterek is. Vasárnap pedig a király is megtekinté.

Szombaton este kezdődött az ünnepély, ez esti takarodó által, mely impozás látványt nyújtott.

A vendég-tűzoltókkal együtt körül-belül kilene százra ment a megjelent egyenruhások száma, a gőzhajózási társulatok és a gőzmalmok jeles szervezettű tűzoltó-karával együtt. Esti fél nyolc órakor gyűltek össze a belvárosi plebánia alatt levő tűzrészégi tanyán, s onnan hosszú sorban indultak meg. A menet élén a pesti tűzoltók parancsnoka, gr. Széchenyi Ödön lovagolt, utána a pestiek zenekara, majd a menet közepén egy katonai zenekar, végül pedig a gőzhajózási tűzoltók zenekara jät-

ken a menet elvonulását várták, föl voltak lobo-gózva.

Délelőtt tartották meg a szövetségi értekezletet, s délután folytak le a gyakorlatok. Három óra körül már a közönség alá-föl hullámozott a plebániától az „ujjépület” nevű kaszárnyaig. A tűzoltók nem soká vártattak magukra. Trombita és harsogó zene hirdette közeledtüket.

Elöl lovas heroldok jöttek, az ország s város címerével, tűzoltó jelvényekkel, smég néhány lovas tűzoltó. Ezeket követte a tűzoltók menete ismét három zenekarral. A látvány festői volt, ennyi sisakos, egyenruhás tömeg léptetvén el katonásan. Végül a fölötté magas kerekű létrás taligák, fejskendők és egyéb szertár kocsik követték.

Az ujjépület óriási udvara elnyelte mindezt s hozzá még azon nagy közönséget is, melynek az udvar egyik részében páholyt és ülőhelyet rögtönöztek, de melyekhez alig lehetett hozzá férni. Legkellemetlenebb volt azonban a szörnyű por, mely e sivatag udvaron feketetlen, s mely a nagy tömeg lába alatt folyton koválygott.

A gyakorlatokra ez épület egyik falához deszkából emeltek egy háromemeletnyi mászóházat s e körül csoportosultak a tűzoltó testületek. Alig mult négy óra, mikor az osztrák himnus hangjai tudatták, hogy a király érkezik. A szomorú emléktű himnus ez ép oly szomorú emléktű kaszárnyában nagyon kellemetlenül hatott mindenkire, s erről nem kellett volna megfeledkezni a rendezőknek. A királyon kívül több miniszter is jelen volt a gyakorlaton, mely előbb katonás fordulatokból állt; majd a mászó létrákon mu-

Gr. Széchenyi Ödön, a pesti tűzoltók főparancsnoka.

szott fölváltva. Közbe-közbe zászlókat vittek és szövetcékesek haladtak. Ha a zene egy pillanattig elhallgatott, dobok és trombiták játszá a takarodó szakgatott hangjait.

Igy haladt végig a menet több utcán, nagy tömegtől kísértetve, mely időnkint viharos eljenzésekben tört ki. A lövöldéhez mentek, hol vidám estélyt várt rájuk.

Vasárnap volt az ünnepély napja. A városház tornyáról zászló lengett, s azon utcák, melye-

tették be ügyességüket, végül pedig a mászóházon tettek meg mindazon tűzoltási fogásokat, melyek tüzeseteknél szükségesek. Horgas létráikkal egy perc alatt fölmásztak a tetőre, sőt a harmadik emeletről le is ugráltak, alól mentő ponyvával fogatván föl, stb. A közönség érdeklé nézte e mutatványokat.

Midőn így elmondjuk az ünnepély egyes részletét, s följegyezzük az érdeklétséget, melyet a főváros tanusított a tűzoltás ügye körül, mely

már vidék-zerzte is egyleteket léptet életbe: meg kell emlékeznünk arról is, ki hazánkban a tűzoltás ügyének ily lendületet adott. Azt nem lehet mondani, hogy a tűzoltásnak egyleti ügygyé emelése nálunk ugyanannak érdeme, ki a fővárosban annyi sikerrel léptette életbe, mert ha nem eszló-dunk, Aradon, Sopronban már voltak tűzoltó testületek, de mindenesetre érdem, hogy a főváros annyi nemzeti közintézetének megvédésére, a polgári vagyon őrzésére végre is sikerült megalapítani a szervezett védelmet, s annak ügyét úgy vezetni, hogy rövid idő alatt a vidéken is visszahangzott.

Elmondtuk már a pesti tűzoltó egyesület történetét, valamint azt is, hogy gróf Széchenyi Ödön buzgalma létesítette. Most tehát bemutatjuk e fiatal főúr arcképét is, miután a jó ügyek rendszeren személyekre vihetők vissza.

A pesti tűzoltóegyesület főparancsnoka gr. Széchenyi Ödön, ki nem csak az egyesület erősítése körül fáradozik folytonosan, hanem ott látjuk minden egyes tüzvésznél, s működik ép úgy, mint a többi. Ha vajjon rejlik-e valami elismerésre méltó azon körülményben, hogy főuraink egyike, ki atyjáról oly népszerű nevet örökölt, a nyilvános élet oly terén működik, hol születésének előnyeit legkevésbé sem élvezheti, hol egyedül a humanitás ügyének szolgál: könnyen kitalálhatja mindenki.

Széchenyi Ödön 1839. végén született Pozsonyban s a nagy Széchenyi másodszületett fia. Zsenge ifjúságának egy részét atyja mellett töltötte, a döblingi tébolydában, később hosszú utazást tett külföldön. Csak atyja gyászos halála után jött Pestre, hol legelőször a Dunán rendezett eszaki-kereskedés által tünt ki, majd szegény árva fiúk elváltása végett eszaki-kereskedés egyesület alakított. Leginkább azonban akkor emlegették legjobban nevét, midőn egy parányi gőzhajóval egész Párisig vizen tette meg a kalandos utat. Ugy látszik, hogy ekkor kiválólag a vízi sport felé vonzódtak hajlamai, mert később a hajóskapitányi vizsgát is letette és szerett a gőzhajóknál foglalatokodni.

Majd oly célszerű vállalatok és tervek létesítése körül fáradozott, melyekkel Budapest hiányain nagyvárosias módon kívánt segíteni. Így a két város közt a közlekedésre gőzkompatokat akart életbeléptetni, de ez a hídak építésének tervei elől kénytelen volt elvonulni. A budai vár meredek lejtőjén azonban oly pompás gőzsziklót létesített, mely nemcsak jövedelmező vállalat, de a külföldön is figyelmet gerjesztett.

A tűzoltás szervezése körül sok évig fáradozott, míg végre létesítette: most pedig mindent elkövet, hogy azt virágzóvá is tegye.

Szóval: Széchenyi Ödön oly munkás főúr, ki tenni és használni akar, s ki a közügyek körül mindig ott van.

Hafiz dalaiból.*)

Eljött a regg, hogy az öreg
Koresomárost köszöntse.
Itt az idő, lelkesít már
Élvezetre, öröme.

A levegő Messias lett,
Pézsma lett a föld pora;
Fű, fa zöldül és a madár
Csieseregre száll tova.

Tavaszi szél lángra gyújtja
A lilium kehelyét;
Virágbimbók izzadoznak
És a róza összeég.

„Hallgass bölcsen tanácsomra:
Gyűjts szaporán éveket.”

Kora reggel ez a böles hang
Hatotta meg filemet.

Nem tudom a filemle
Liljomnak mit mondhattott,
Mert a liljom tíz nyelvű bár,
Mégis némán hallgatott.

Béléphet-e avatlan
Bizodalmas körökbe?
Jön a kámszás! a poharat
Kérek hamar fölőzd be.

Hagyjátok fel az oszlással,
Gyűljünk össze csak azért,
Mert Ahrián eltávozott
És az angyal visszatért.

Jer, mondok egy tetszetős szót,
De hozz kérek bort előbb.
„Elment már a képmutatás
S a csapláros majd belép.”

A koresmába ment be Hafiz,
A mint jött a mecsétből.
Ugy látszik a képmutatás
Mámorából menekül.

Persábil

Erődi Béla.

A tengeren.

— Rajz a tengeri életből. —
(Folytatás.)

Néhány pillanat múlva látni lehetett, hogy a briggy felvonta az angol lobogót és kifeszítette minden vitorláját, hogy a Kent segélyére siessen. E pillanat általában örömet okozott. A halál szürkületét, mely rászállott minden szivvre, megvilágította a megmenekülés ezen derült reménységára, bárha tekintetbe véve a két hajónak egymástól való távolságát, a briggy kicsinyiségét és a tenger dühöngését, öten lehetett volna egy ellen fogadni, miként a Kent légerőpül, mielőtt a briggy megérkezne, hogy ez az utasoknak alig lesz képes tizedrészt felfogadni, s hogy ezek átszállítása ily viharban alig eszközölhető.

Mielőtt Cobb kapitány, Fearon alezredes és Mac Gregor őrnagy azon fontos intézkedések fölött tanácskoztak, hogy miként bocsátandók vizre a mentő eszaki-kereskedés, a 31 dik ezrednek egyik hadnagya jött elő kérdező, hogy a tiszték mily rendben hagyják el a hajót?

— Azon rendben, mely temetéskor szokásos. — viszonzá az őrnagy komoly nyugalommal. A hadnagy azonban azon nézetben látszék lenni, hogy magasbrangú főlebbvalójától van szüksége parancsra, mert Fearon alezredeshez fordult s kérdő tekintetet vetett rá:

— Nem hallotta ön, a mit az őrnagy ur mondott? — viszonzá ez. — Először a hadapródok, mindenekelőtt azonban a nők és gyermekek. A ki kísérletet tenne ezek előtt szállani eszaki-kereskedés, kirelhetlenül föbe lövetik.

A hadnagy magát meghajtva távozott, mintegy tolmácsolva, hogy a parancs pontosan végre lesz hajtva. Hogy azon tolongás meggátolassék, melytől a katonákat meglepett nyugtalanító aggodalom miatt tartani lehetett, két tiszt mint ör kivont karddal állott a eszaki-kereskedés mellé. Nem szabad azonban elhallgatnunk, hogy a katonák és tengerészek látva tisztjeik nyugodt magatartását, szégyenlettel magukat kislelkőségük miatt s szigorú fejelemet tartottak.

Két és három óraker a eszaki-kereskedés készen voltak. Cobb kapitány most tüstént parancsot adott, hogy annyi nő, gyermek, utas és katona szálltassék a nagy eszaki-kereskedésbe, mennyi beleje fér. Erre megindult a nők rémes menete, kik egyik kezükkel gyermekeiket vezették, másikát atyjuknak, bátyjuknak vagy férjüknek nyújtották, kiket a hajón csaknem bizonyos halálnak áldozva kellett visszahagyniok.

A menet a hajó hátából az előrés eszaki-kereskedéséig indult, mely fölött a eszaki-kereskedés lógott. Semmi panasz, a fájdalom semmi hangja sem hallatszott s maguk a gyermekek is megszűntek sírni, mintha a helyzet ünnepélyes komolyságát megértették volna.

Csak néhány nő kérte azt a kegyet, hogy férje mellett maradhasson; hanem az őrnagy vagy az alezredes szava kiáltott: „Előre!” s a szerencsétlenek hallgatva s engedelmességgel léptek vissza a sorba. S midőn mondák nekik, hogy minden perenyi halasztás a fedélzeten maradók mindegyikének vesztét okozhatja, kiszakították magukat az ölelő karok közül s zúgolódás nélkül, erős lélekkel léptek be a eszaki-kereskedésbe, mely aztán a tengerre bocsátatták.

Maguk azok is, a kik legszilárdabban bíztak isten irgalmasságában, nem hitték, hogy a eszaki-kereskedés öt percig is fenntartsa magát a föllázadt elemen, a matrózok kétszer kiáltottak, hogy viz megy a eszaki-kereskedésbe; hanem Mac Gregor kezét kiterjesztve, harsányan kiálta: „Az, ki megengedte az apostolnak, hogy a hullámok fölött lépdeljen, nőinket s gyermekeinket is fenn fogja azok fölött tartani! Eresszszétek el a köteleket.”

Az őrnagnak neje s fia a eszaki-kereskedésben volt. Hanem a parancsot könnyű vala adni; azt ki is kellett vinni.

A eszaki-kereskedésbe szállásnak következőleg kellett történnie: a kapitány a eszaki-kereskedés végébe egy-egy bárdal fölvezetett matrózt állított, kiknek meg volt parancsolva, hogy azonnal vágják el a eszaki-kereskedést tartó kötelet, ha bármilyen nehézség mutatkoznék azt kikapasolni. Ennyire megterhelt ladiknál s ily viharban a vizre eresztés nehézségét csak tengerész képes felfogni. S valóban, midőn a ladikot megkísérlették eszaki-kereskedés vizre eresztetni, a legénység egyszerre parancsot kapott a kötelek kikapasolására. A eszaki-kereskedés farában jól ment a dolog s a kötelet ott pillanat alatt kikapasolták, ormányán azonban az alattság összeborolyódott s mert nem feszült meg jól, az illető matróz bárdjával hiában igyekezett azt elválni. Minthogy most a eszaki-kereskedés csak egyik részén volt megerősítve, azért a hullámok minden mozdulattal követnie kellett, s minthogy egy hullám úgy fölemelt, miként előrészen csaknem függőlegesen lógott, pillanatra azt hívé mindenki, hogy egész tartalma a tengerbe hull. Hihetlen szerencsénél fogva azonban a másik pillanatban egy hullám fölemelte a eszaki-kereskedés hátulját, mintha az isten keze tartotta volna az egyensúlyt. Most hát sikerült a kötelet kikapasolni s a saluppe a hullámokon úszott. Az evezőlapátok működni kezdetek s a a hajón maradtak elfeledték saját veszedelmüket, hogy a mellvédhez támaszkodva szemléljék az elindultak sorsát.

Láthatták, miként küzd a saluppe a hullámokkal; miként jelent meg majd valamely hullám tetején mint sötét pont, majd alámerült a mély vízi örvénybe, hogy a következő pillanatban megint előtűnjék. E látvány annál inkább iszonyu volt, mert a Cambria és Kent közötti távolság csaknem egy mérföldnyi. Ez utóbbi azért maradt oly távol, hogy felrobbanás esetében a levegőbe röpült hajó égő roncsai fel ne gyűjtsák a különösen, hogy a golyókra töltött ágyúk lőtávólában ne legyen, melyeknek egymásután el kellett sülniök, ha egészen hozzájuk éra tűz. — Tehát ezen első kísérlet sikerétől vagy dugába dőléstől függ, vajjon lehet e még menekésre számítani.

Könnyen képzelhetni tehát, mily aggodalmas feszültséggel tekintettek a drága eszaki-kereskedés után, nem csak az apák, férfiek és fiúvrek, hanem azok is, kiknek már személyes érdekük forgott fenn. Hogy a hajóeska lehetőleg egyensúlyban maradjon s a matrózok evezésükben ne igen gátoltassanak, ez okból a nőket és gyermekeket a padok alá domékölték. Ezen mindenesetre szükséges intézkedésnél fogva azonban azon veszélynek voltak kitéve, hogy azon habban fuladnak meg, melyet minden hullám a eszaki-kereskedésbe dobott s mely mindinkább emelkedő vízzé vált, úgy hogy midőn a eszaki-kereskedés Cambriaéhoz közelgett, a nők egészen övig ültek vízben s gyermekeiket ölkükben avagy vállaikon tartották. Fél óráig tartott evezés után, mely alatt az utasok élet és halál közt lebegtek,

*) Mohammed Semsz edin Hafiz nemcsak Persiának, hanem az egész keletnek lelkítőbb lantosa, született Persiának Sirák nevű városában, meghalt 1389-ben. E költemény mutatvány egy közkelebből magyar fordításban Tottay Nándornál megjelenő kötetből.

a saluppe végre a brigghoz ért. Az égő hajóról még lehetett mindkettőt látni, azonban a kiszállás részletei nem voltak megkülönböztethetők. Az első ember, ki a ladikból a brigghoz jutott, Mac Gregor őrnagy háromhetes fiacskája volt, kit Mr. Thomson, a Kent negyedik hadnagya és a saluppe parancsnoka vett el anyjától és nyújtott föl a hajóba. Midőn a csolnak kiürült, lehető gyorsan ezvezt vissza Kenthez, hogy új terhet vegyen föl.

Midőn a matrózok, katonák és utasok az üres saluppet visszajönni látták s meggyőződtek róla, hogy nejeik és gyermekeik szerencsésen megmenekültek, örömmükben megfelleltek saját életveszélyes helyzetükről.

Hanem a csolnak hiába iparkodott szoroson a Kenthez jutni a dühösen csapkodó hullámok miatt. Ennélfogva a csolnakoknak a Kent faránál kellett maradniok s aztán a nőket és gyermekeket köteleken, kettenként eresztették le beléjük. Mivel azonban a hajó folytonosan hatalmasan ingott, s mert egy-egy hullám a csolnakot épen akkor vetette földre, mikora kötélben beléjük akarták eresztini a megmentendőket, azért többizben a vízbe merültek, mielőtt a csolnakba juthattak volna.

Szerencsére egyetlen nősem veszett el. A gyermekek nem voltak ily szerencsések, kiknek gyöngye mellében hamarabb aludt ki a lélekzet s nem egyszer történt, hogy ezen iszonyú alámerülésből az anya élve, gyermeke azonban holtan jutott föl. Ez volt a rémjelenetek kezdete.

Némely katona, hogy neje örökösén enyhítsen, vagy hogy gyermekét mielőbb biztonságba juttassa, ezt háttára kötötte s úgy ugrott a tengerbe, hol a dühöngő hullámok között lelte sírját. Egy fiatal leányok között lelte sírját, ki katonára s örhelyéhez volt kötve, nem akarta elhagyni; átölelt térdjeitől el kellett őt ragadni s jajszeszéklése dacára hozzá kötözték a kötélhez s leeresztették. Őt izben csaknem megfullasztotta a víz, csak hatodik izben jutott szerencsésen a salluppeba. Holtak hittek s már a tengerbe akarták vetni, midőn életjelek tüntek föl rajta. — Egy férfi azon válságos helyzetbe jutott, hogy vagy nejét vagy gyermekeit veszítse el. Neje mellé határozta magát; ez megmenekült, négy gyermeke azonban elveszett. Egy katona, magas, erős férfi és kitünő úszó, kinek nem volt családja, ajánkozott, hogy bajtársainak gyermekei közül hármát megment, háttára kötöztette őket s a drága teherrel a tengerbe ugrott. De mindhiába igyekezett a csolnakot elérni; bajtársai, kik a hullámokkal való kétségbeesett kioldását végre látták, kötelek dobta neki s őt a csolnakba huzták. — Egy matróz esapóját őt a hajó belsejébe hullt, hol néhány másodperc alatt megemésztették a lángok, mintha valamely tüzhányó torkolatába hullt volna. — Egy másik azon percében, midőn a csolnak a Cambriához ért, fejével a csolnak s hajó bordái közé jutott, úgy hogy feje lepényként lapult össze.

Azon elővigyázat azonban, mely a nők és gyermekek csolnakra szállításánál történt, sok időt rabolt el. Cobb kapitány most parancsot adott, hogy a nőknél kívül vegyenek föl néhány katonát is, ezeknek azonban maguknak kellett róla gondoskodniok: hogyan jutnak a csolnakba. Ezen engedély többeknek vesztét okozta. Azon tizenkét embernek felénél több a tengerbe halt, kik azonnal a hullámok közé veték magukat.

A sors veszélyei némelykor különösek. Ezen emberek egyikének felesége volt, kit gyöngéden szeretett, ki azonban azok közé tartozott, kiknek nem lön megengedve az ezredet kíséreni. Elhatározta tehát kijátszani a tilalmat. Titkon követte az ezredet Gravesendbe. Itt férje s annak némely bajtársa segítségével sikerült neki az örök éberséget kikerülnie s a hajóra lopóznia, hol több napon át oly jól elrejtőzött, miszerint senki sem vette észre. Dealmál azonban észrevették s kitétték a szárazra, asszonyi nyakasságánál fogva azonban csakhamar módot talált ismét a hajóra jutni, hol aztán a szerencsétlenség napjára a többi nő között

tartózkodott. — A most uralkodó aggodalom és zavar közt ki sem ügyelt rá, s midőn a sor rá következett, őt is leeresztették kötélben a salluppeba. Alig látta férje őt biztonságban, fölhasználta a kapitány engedélyét, a tengerbe veté magát, s minthogy jó úszó volt, csakhamar elérte a mentőcsolnakot. — Tehát együtt lesznek! Neje már feléje nyújtotta karjait, hanem azon pillanatban, midőn a csolnak párkányát meg akarta ragadni, egy hullám fejénél fogva a horgonygerendához csapta, mire alá merült, hogy soha többé ne lássa a napvilágot.

Mondtuk már, hogy nemsokára azután, midőn kitört a tűz-kiáltás, a katonák és matrózok legbátrabbjai a löporos kaufara fölött foglaltak helyet, hogy annál biztosabb és gyorsabb halált leljenek, ha a hajó légberepül. E férfiak egyike végre türelmét veszté, miután őt percig hiába várt a fölrobbanásra.

— Jól van; ha nem kellek a tűznek, lássuk, miként áll a dolog a vízzel, — mondá, a hullámok közé veté magát, elérte a csolnakot s megmenekült.

A hajó már valóban hét óra hosszat égett s esoda, hogy a tűz még nem érte el a löporos kamrát.

Mialatt a csolnakok második utjokat tették a brigghoz felé, mialatt az egyik katona neje a fedélzetre érkezésekor rémültében leánygyermeket szült, kit később Cambria névre kereszteltek, s kitán még ma is él, — azalatt a nap nyugodni kezdett s Fearon ezredes, Cobb kapitány és Mac Gregor őrnagy kettősen buzgott kötelességei teljesítésében, a megmentésükre bizott szegény embereket mindenképen segítvén, mielőtt saját megmentésükre gondolnának.

E végből megparancsolta Cobb kapitány, hogy a csolnakokba szállítást megkönnyítse, miként a farudra, ezen csaknem vízszintesen fekvő árboera, mely a hajó hátuljáról mintegy tizenöt lábnyira rugott ki, kötelek erősítésnek, melyen aztán a hajó férfainak a csolnakokba kellett leereszkedniök. Ez azonban kettős veszéllyel volt összekötve s pedig: először is attól tarthatott mindenki, hogy az árboe végéig nem eszhatnak a nélkül, hogy el ne szédüljön, mert a hajó hatalmas ingása folytán némelykor harminc lábnyira emelkedett a hullámok fölé; a másik veszély pedig abban állott, hogy ha a kötélben szerencsésen le is ereszkedtek, vagy eltévesztve a csolnakot a vízbe eszattak, vagy valamely hullám által a hajó testébe esapathattak. Sokan azok közül, kik nem voltak tengerészek s nem szokták meg az alattság között mászkálni vagy a vitorlarudakon ide-oda eszanni, előnyösebbnek tartották a hajófar ablakain át a tengerbe ugrani, hogy uszva jussanak a csolnakhoz.

Mivel azonban minden mentő intézkedés dacára az utasok nagyobb fele még a hajó fedélzetén volt, s minthogy nem lehetett tudni, mennyien lesznek majd még, ha a tűz előtör, azért a tyukolák deszkáiból s más mindenféle deszkákból néhány tutajt kezdetek építeni. Egyszermind azon parancs jött, hogy minden ember lássa el magát pányvával, melylyel a tutajhoz köthesse magát, ha netán igénybe kellend azokat venni.

Mialatt ezen veszélyekhez a szomszúság elviselhetlen szenvedése is kezdett járulni, egy katona véletlenül fölfedezett egy láda narancsot, mit azonnal szétosztott társainak; hanem ezek tiszteltreméltó egyhangúsággal — mit ily körülmények között alig lehetett remélni — azt határozta, hogy a narancsokat tisztjeikhez viszik, s hogy ők nem nyulnak addig hozzájuk, míg mind-egyik tiszt nem vet belőlük.

Mivel a csolnakok elindulásától visszaérkezéskig mindannyiszor jó három óranegyed folyt le, azért a tisztok időközben érdekes szemlélődéseket tehettek, s hogy ezen szemlélődéseket az olvasóval is közölhessük, e végből a derék Mac Gregor őrnagy böleselkedő vázlatait ime itt adjuk:

„Fájdalom, időm nem engedi meg, leírnom itt azon különféle gondolatokat, melyek ama vészna-

pon lelkeket elfoglalták, valamint szemlélődéseim azon eredményeit sem, hogy szenvedő társaim belsejében mi történt. Csak egy ténnyt vélek itt fölemlítendőnek, mely teljesen emlékezetemben maradt.

„Annyi ember volt a fedélzetben, miként a számos különböző jellem árnyéklataiból foklépesőzetet hívék készíthetni a hősiességtől kezdve a legnagyobb gyöngeségig és kétségbeesésig. Tövédésemet azonban csakhamar beláttam; mert szenvedő embertársaim kedélyhangulata azonnal két, egymástól szoroson különböző osztályra szakadt, melyek határait azonban — miként alkalmam volt észrevehetni — mindkét fél átlépte. Egyik részen állottak a bátrak és erősek, kiknek feje a helyzet veszélyes voltánál fogva fölhevült; a másik részen azon hasonlíthatatlanul kisebb számúak, kiknek tett- és gondolkozási erejüket a veszély egészen elszibbasztotta, s kik kétségbeestek vagy valóban megőrültek.

„Élénk érdeklődéssel kísértem a lelkielő és levertség változatait azon tíz-tizenegy óra alatt, melyet ezen szemlélődésre fordíthattam. Például néhány férfi, ki még reggel gyermekes kétségbeesése s gyöngesége miatt általános szárnakozás, sőt gúny tárgya volt, néhány óra mulva belső erőlködéssel bámulásra méltó hősiesség emelkedett; míg mások, kik első fölelmüket erőlködve küzdötték le, egyszerre minden különösebb ok nélkül levertékké lettek, s a vész közeledtére minden testi s lelki erejüket elveszítettéknek látszottak.

„Talán képes lennék ezen anomáliákat megmagyarázni, de nem ez célom. Csak tapasztalataim elbeszélésére szorítkozom s egy körülményt említek föl, mely rám nagy benyomást gyakorolt. Mi alatt a fedélzetben szemlélődésemmel foglalkoztam, egyik hátam mögött álló katonát így hallottam szólani:

— Nézd, a nap lenyugszik.

„E szavak, melyek minden más alkalommal jelentéktelenek lettek volna, megdöbbenettek, mert csaknem bizonyos vala, hogy most látom utószor a napot. A nyugati láthatár felé tekintettem és sohasem feledem azon benyomást, melyet a hanyatló nap rám gyakorolt. Áthatva azon meggyőződéstől, miként a tenger, melybe a nap merülni látszik, még ez éjjel sírom leend, lelkeim előtt föltámadtak az élet utolsó pillanatainak gondolatai s a halál után következő jövő. Azon gondolat, hogy a napot, az élet és világosság ezen magasztos tűzhelyét utolsó izben látom, lassankint elfoglalta egész valómat s szemlélődéseimet sötét szünetké tette. Az élet elvesztése miatt nem éreztem fájdalmat, melynek előjátéká mindig többé-kévesebb elhibázottnak tekintjük, ha a halál révéről nézzük. Nem, bizonyos ür volt előttem, mintha belépillantottam volna az öröklét végtelenjébe. Az öröklét, miként azt e pillanatban láttam, a „semmi“ volt, láthatár nélküli légtör; idő, nap és éj, kéj, nyugalom nélkül, valami zúr és egyhangúság, mintegy az, mit a fuldokló a víz fityolán keresztül lát. E gondolat százszor rosszabb volt, mintha az öröklét lángokkal teli pokolnak tünt volna föl előttem, mert úgy a hogy láttam, ez nem volt a halál utáni élet, hanem valami, mind a kettőből egyívű kevert kábultság, s nem tudom, hogy ez örült kép meddig fokozta volna kétségbeesésemet, habogy belső erőlködéssel le nem rázom magamról a lethargia ezen kezdetét, s habogy mint haldokló vonaglása közben az Evangyélium azon magasztos ígéretoi egyikébe nem kapaszkodom, melyek egyedül képesek a halhatatlanság eszméjét vonzóvá tenni. A hanyatló nap látása visszavezette gondolataimat a mindenek terem-tőjéhez.

„Mintha egyáltalán nem gondoltam volna rá, miként az életből az örökkévalóságba való végzetes lépést nemsokára meg fog kelleni tennem, nyugodtan mentem le most a nagy étterembe, keresni valamit, a mivel a hideg ellen óhatnám

magamat, mely a nap alászállása óta mind érezhetőbbé vált.

„Mitsém képzelhetünk szomorubb tekintetűnek és elhagyatottabbnak, mint ezen természet, mely még reggel barátságos s vig társalgás színtere volt. Most csaknem teljesen üres vala s csak néhány szerencsétlent lehetett benne látni, kik bor és szesz mértéklen ivásában keresték a veszőly elfeledését s mozdulatlanul heverték a talajon, — vagy néhány gazembert, kik rabolni akartak s a szekrények és íróasztalok körül kóvályogtak, azon reményben, hogy pénzt s ékszereket kaparitanak össze, miknek élvezetése pedig semmikép sem volt számukra biztosítva. A kerevetek, fali szekrények s más díszes bútordarabok összevissza dőlve s törve heverték a padlaton. A párnák közt ketrecekiből kiszabadult lúdak és tyukok botorkáltak s egy, a hajó előreszén űrözött, de óljából megszökött sertés háziásan telepedett le egy pompás szőnyegre.

tán, s ez időtől, ha Szapolyay életében a hazai katonai rendszernek némi nyomai még fenállottak is, annak halálával bukni kezdett a magyar katonai ügy önállósága, helyt adván a német hadi rendszernek, mely hazánk elfoglalt területén fokozottan mindinkább megfenekelett s idő folytán teljesen meg is honosodott. S épen azért, mert már a XVI. században az ausztriai német seregben bizonyos megállapodott rend s azelőtti ősi német lovag-korból eredt intézmények merev szokásaival s szertartásaival uralkodtak, melyeknek egyes maradványait most is szemlélhetni közös seregünkben a multakat ismerő történész, nem lesz érdektelen, e tekintetben az elmúlt három század ebbeli sajátos szokásait kissé szelölgetni s dióhéjba szorítva a magyar közönséggel megismertetni, épen most, midőn a mindenféle folyó hadigyakorlatok a katonai ügyeket előtérbe helyezik.

A hadsereg feletti korlátlan uralom már száza-

len szertartásnak és kelléknek tekintett a katonaságnál. A római jog tartja: „Sacramentis inhaerere, quoniam obstricti aut cosoluti iure pugnare posse cum hostibus non videtur.“ Azaz: az, ki esküt nem tett vagy attól fölmentetett, nem látszik illetékesnek ellenséggel hareolni. Seneca pedig erre vonatkozólag megjegyzi (Libr. 15. Epist.): „Sacramentum militare primum militiae fuit vinculum.“ (Az eskü első köteléke volt a hadseregnek.) Azért mindenkor kegytelenül büntetett és beestelennek tartott az, ki esküjét megszegve, zászlóját hűtlenül elhagyá.

A XVI. században a katonák *német szolgálónak* (Teutschen Knechte) is hivattak, majd a *zsoldtól Soldaten* néven említették. A sereg, vulgo *Kriegsvolk* felosztott 1. *gyalogságra* (Fussvolk, Infanteria), 2. *lovasságra* (Reisige Zeug, Cavalleria) és 3. *tüzérségre* (Artillerie, hajdan Arthollerey).

A sereg *regimentekre* (ezredekre) oszlott. E régi használatu szó a „Regierung“ szóból ered, mely

Kovácsmühely Erdélyben. Rajzolta Fehérvári Károly.

„Ezen látvány, mely még kinosabb volt, midőn a falak deszkái közt a füstöt átszivárogni láttam, összeszorította szívemet; gyorsan fölkaptam egy asztalterítőt s azzal fölsiettem a fedélzetre, hol a tiszték közt Cobb kapitányt, Fearon alezredest, Puxton, Rooth és Evans hadnagyokat találtam, kik ernyedetlen buzgalommal siettették bajtársaink eszónokba szállítását, kiknek száma mindinkább kevesbedett.

(Vége következik.)

Az ausztriai hadsereg történeti fejlődése.

A gyászemlékeztető 1526-ik év, vagyis a mohácsi vész után hazánkban a régi hadi állapot új, gyökeres változást szenvedett. Az előbb fenállott bandériális rendszer régi szokásaival s ősi intézményeivel együtt háttérbe szorítottatott I. Ferdinánd német seregének győztes bevonulása foly-

dok előtt teljesen a császár kezében összpontosulva lévén, ez intézmény az alkotmányt nélkülöző államkormány idejére mutat; valamint az is, hogy a sereg tisztjeit (még pedig azelőtt kizárólag a római katolikusokból) mindig a felség nevezé ki. Régi intézmény maradványához tartozik azon elkülönözés is, hogy a hadsereg egyénci, a főtisztek úgy, mint alárendeltjeik, a hadi törvények és katonai bíróság illetékessége alá tartoztak, a mint hogy a tetteges szolgálatban álló katonák személyi, fegyelmi és büntügyi tekintetben maiglan is oda tartoznak s így külön álladalmat képeznek az államban.

Régi idők maradványa az is, hogy a hadsereg csupán a császárnak esküszik hűséget és tántoríthatlan engedelmességet, hódolatot. Az eskü általi kötelezés egyébiránt már a legrégebb időkben is divatozott, ez adván egyedül jogot arra, hogy a katona zászló alatt az ellenséggel becsülettel megvívasson. Az eskü mindig szent és nélkülözhet-

kormányzati tekintetben bizonyos számú *zászlóaljakra* vagy *századokra* (Compagnie) terjedt.

Hogy az ausztriai seregben kizárólag a német nyelv és szellem gyökeresedett meg, az a dolog természetéből folyt: német (római) császár lévén annak feje s a németekből alkotott ezredkebe a esch és más szláv nemzetiségűek is osztatván be. És dacára annak, hogy a magyar, horvát és szlovének külön ezredeket képeztek, idővel, az egyesség kedvéért ezeknél is kizárólag a német nyelv hozatott be, mi ellen a rendek szóval, tettel mind-ekkorig hiába küzdöttek. Kivételt az ausztriai seregben a XVIII. század elején egyedül a gróf Galbes féle lovasezred képezett, mely merő spanyolokból állván, a parancsnokságnál e nyelv uralkodott.

Eleintén a gyalogságot rangfokozatra nézve a többinél magasabbnak tarták, mert táborozáskor ennek fővezére (General-Officier) vitte rendszerint a vezényletet a lovasság és tüzérség fölött is;

később azonban egyenlőkké tétettek, jóllehet a magyar huszárság csupán a XVIII. század elején, a Rákóczy-szabadságharc utáni években érte el azt, hogy a többi császári seregbeliekkel egyenlő rangba soroztatott.

drich), az őrszázadban Sous-lieutenant, 1 őrmester, 1 vezető (Führer), 1 számoló (Fourier), 1 hadnok (Musterschreiber), 1 sebész (Feldscherer), 6 káplár, 12 örvetető (Gefreyter), 4 dobos (Tambours) 4 írodaszolga (Fourierschütz) és 106 közle-

2 dobosból, 2 írodaszolgából és 86 közlegényből, összesen 100 főből. S így a 15. század (14) emberrel tett 2100, két század gránátos pedig 200, összesen 2300 embert, vagy egy ezredet.

Az ezredes (Obriſt), ki az ezred tulajdonosa s

Az osztrák-magyar vedéző.
Tisztek.

Dragonyos, uháns és huszár.

Utász.

Honvéd és gyalog.

Vadász.

A XVII. században állott egy osztrák gyalogezred 2300 emberből. Egy században („Compagnie fusiliers,” s azelőtt, míg a kanócos lőszer használtatott: Mousquetiers) volt akkor 1 kapitány (Hauptmann), 1 hadnagy, 1 zászlótartó (Fähn-

gény, összesen 140 fő. Ily század volt egy ezredben 15; azonkívül minden ezredben 2 század gránátos (Compagnie Grenadiers), melynek létszáma állott 1 kapitány, 1 hadnagy, 1 alhadnagy, 1 őrmester, 1 számoló, 1 sebészből, 4 káplárból.

első kapitánya volt, az ő őrszázadát (Leib-Compagnie) „Capitain lieutenant” című hadnagy által kormányoztatta. A törzshöz (Stab) tartoztak még az alezredes (Obriſt lieutenant) és őrnagy (Obriſt-wachmeister), kik századosi minőségben alkal-

maztattak ugyan az ezredben, hanem századaikat hadnagyaik kezelték. A törzs kiegészítésül szolgáltak még: 1 ezredszállásmester (Quartiermeister), 1 hadügyész (Auditor, Schultheissen), 1 pap (Capellan), 1 titkár (Secretarius), 1 őrmester-hadnagy (Wachtmeisterlieutenant), 1 élelmező-mester (Proviant-Meister), 1 szekerezőmester (Wagenmeister) és 1 porkoláb (Profoss), ki alá a végrehajtó poroszok, hóhér (Stockknecht, Scharfrichter) és szolgák tartoztak. A törzshöz 17 szekér is járult.

Azon egyének, kiknek a hadi jelszót tudniok lehetett, főtiszteknek nevezettek (kapitány, hadnagy és zászlótartó), a többiek pedig a közlegénységhez (Gemeiner Mann) tartoztak. A számolót és írót, valamint a sebész tiszteletbeli altiszteknek tekinték. Továbbá illetményeikre nézve a főtisztek a sebészig „Primaplanoknak“ is mondták, mert II. Ferdinándnak 1630-ki rendelete szerint, primaplanen az első lapot jelenté, melyen a főtisztek az élelmezési táblázaton föl voltak jegyezve. A századok rangfokozata azok előjáróik tisztí karától függött, kivéve az öregebb és ifjabb gránátos századokat, melyek mindig előlállottak, követve az ezredes őrszázadától.

Öt század puskás-gyalog tett 1 zászlóalj (Bataillon), 3 zászlóalj és 2 gránátos század a törzsszel együtt tett 1 ezredet, két vagy több ezred 1 dandárt (Brigade), 2 vagy több dandár pedig 1 hadtestet (Corps).

A lovasság (Reisigen Zeug) állott vértésekből (Kürissen), dragonyosokból (Dragoner) és huszárokból. Ezek közt a dragonyosok kiválóbbaknak tartattak, nemcsak azért, mert eredetileg gyalogokból keletkeztek és még a XVIII. században is gyalogszolgálatra is alkalmaztattak, hanem mert azok ezredesei, a gyalogokéhoz képest, kegyelmezési joggal is bírtak, míg ezzel a vértés és magyar huszárezredesek nem; ellenben a vértés tisztek jobban díjaztattak, a huszár ezredesek létszáma pedig kisebb volt a többinél.

1715 óta minden vértés ezred 1 század karabélyossal (Carabiniers), a dragonyosok pedig 1 század gránátossal szaporítottak.

Egy vértés ezredben volt akkor a lovasszázadnál: 1 kapitány (Rittmeister), 1 hadnagy, 1 zászlótartó, mely ellenkezőleg a gyalogsági Fährndrichel „Cornett“-nek nevezetett*, 1 őrmester, 1 számoló, 1 írót, sebész, trombitás, nyereggyártó, kovács, 3 káplár és 70 közlegény, összesen 83 fő; míg a karabélyos századnál a Cornett helyett hadnagy alkalmaztatott és 4 káplár s 80 közemberből, összesen 94 főből állott; e szerint 8 század 83 fővel, 4 század 84 fővel és 1 karabélyos század 94 fővel tett összesen 13 századot és így egy 1094 emberből álló teljes ezredet.

Az ezredes főnöke levén az ezrednek, őrszázadát kapitány-hadnagy kormányozta. Alatta állott még a törzshöz tartozott alezredes és őrnagy, kit szintén kapitányokból alkalmaztattak s kiknek századaik tetteleg a hadnagyk vezették; a törzsöt kiegészítő továbbá: 1 ezredszállásmester, hadügyész, pap, titkár, segéd, élelmezési mester, szekerezőmester, 1 dobos (Paucker), 1 porkoláb és személyzete, és 6 szekér. A zászlóvivő s az őrszázadnál e helyett a Sous-lieutenant szintén főtisztek közé tartoztak.

A dragonyosok létszáma egyenlő volt a vértésekével, csak hogy azoknál a kapitány nem Rittmeisternek hanem Hauptmannnak, a zászlóvivő Fährndrichnek, s a jelszó támbournak mondatott. A dobos (Paucker) nem nyerte járandóságát a közpénztárból, jóllehet 1724-ben ők az elfoglalt dobokat, valamint a zenészek tárogatót és vadászskürteket használták.

A magyar huszárezred századokra volt osztva, melyhez tartozott 1 kapitány, 1 hadnagy, 1 Cornett, 1 őrmester, 1 számoló, 1 írót, 1 sebész, 1 trombitás, 1 kovács, 1 nyereggyártó, 3 káplár és 47 közhuszár, összesen 60 ember. 10 ily század tett egy ezredet vagyis 600 főt. A törzs úgy volt szervezve, mint a vértéseknél.

Általában a lovasokból 2 század tett 1 esquadront (osztályt). Egy vértés és dragonyos ezredben volt két ily osztály a törzsszel együtt, a huszárezredben pedig csak 5. Két vagy több ezred tett 1 dandárt és 2 vagy több dandár 1 hadtestet.

A katonai főméltóságokat már a XVII. században képezték: az altábornok (Generalwachtmeister), altábornagy (Feldmarschall-lieutenant), hadszernagy (Feldzeugmeister) és tábornagy (Feldmarschall). A „kegyelmes“ (Excellenz) cím csak e két utóbbit illette jogosan. Már a XVI. században divatozott a marsalli méltóság, jóllehet más elnevezéssel; így a híres hohlenlandsbergi báró Schvend Lázár 1569-ben a táborba szállt Miksa császártól „Feldmarschall“-nak nevezetett ki, mely méltóság azelőtt németül „Feldherr-lieutenant“-nak mondatott.

Ezen Schvendi Lázár „Kriegs-Discurs“-a szerint II. Miksa idejében, tehát a XVI. század közepén, az u. n. Feldmarschall a lovasság kedveért volt alakítva; az Obristzeugmeister volt a tüzéség parancsnoka; ellenben a gyalogságnál voltak a főbkek: Obristfeldwachtmeister, General-Fuss-Knechts-Oberster, és Feldherr-Lieutenant, és pedig 1590. és 1530. években kelt császári rendeletek alapján. Feldmarschall méltóságot viselt I. Lipót király alatt Montecuccoli Raymond; Wallenstein Albert és Ferdinánd herceg II. Ferdinánd idejében.

Az ezredesek különben már a XVI. században tulajdonosaik nevére nevezettek. Ekkor rendes tüzezezredesek még nem léteztek, hanem az illető csapatok a katonai főparancsnokság székhelye közelében a gyalogokból szerveztettek. Főnökük Obristzeugmeister (fegyvermester) nevet viselt, a többi tisztek pedig valának ezek: Büchsenmeister (pattantyusmester), Feuerwerker (tűzművész), Schanzbauer-Hauptmann (sáncmükapitány), kik sajátosos kiváltságokban részesültek, melyek azonban idővel mindinkább terhesekké válván, a főparancsnokság a Feldzeugmeister (hadszernagy) kezébe tétett s külön joghatósággal ruházattott föl.

A XVIII. század elején a tüzéségnél a tisztségek rangfokozat szerint ezek valának az eredeti német elnevezés szerint: General-Feldzeugmeister, Feldmarschall-Lieutenant, General-Wachtmeister, Obrister, Obrist-Lieutenant, Ober-Kommissarius, Zeug-Lieutenant, Ober-Hauptmann, Stuk-Hauptmann, Auditor, Ober-Adjutant, Sekretarius, Feld-Zeugwarter, Ober-Feuerwerkmeister, Quartiermeister, Feld-Kapellan, Stuk-Junker-Korporal, Ober-Petardier, Gerichtschreiber, Unteradjutant, Ingenieur, Stuk-Junker, Feldscher-Meister, Proviantmeister, Unter-Petardier, alter Feuerwerker, junger Feuerwerker, Brückenmeister, Weg-Bereiter, Fourier, Fourierschütz, Zeugschreiber, Proviantschreiber, Feldscher-Gesell, Büchsenmeister, Korporal. Ezekután jöttek a különféle személyesek, mint: portőr, bodnár, lakatos, kovács, szekerező, kerékgyártó, nyereggyártó, szíjjártó, ácsmester és legényei; továbbá a dobos és porkoláb segédeivel s alárendeltekkel.

Az aknászoknál volt egy ezredes, kapitány, hadnagy, aknász-mester, őrmester, káplár, öreg és ifjabb aknász. A lovasosztálynál: főszekér-mester, főszerzőmester, szerszámszámoló és lóorvos, szekerező és szolgák, az ágyuknál béresek és kocsisok. A kötélyjártó, élelmezésszállító (vulgo Kommiss-Metzger), péket és molnárt költségkímélés tekintetéből a létszámból kitörölték s polgáriaktól szereztek a szükségletet.

A tüzéség által követelt elsőbbség ellen a többi katonai szakosztályok mindig küzdöttek; a többi indokok közt állíták, hogy a tüzeerek nehéz lösze-

rei, melyekre ők oly büszkék, tekintetet ugyan érdemelnek, rangfokozatot azonban csak úgy nem, mint a bástyák vagy védművek sem, melyek ranggal egyáltalában nem bírnak. Az elsőbbséget azért is követelte a tüzéség szervezése után, mert rendszeren a tüzéségi tisztekből kikerülni szokott főszertármester a hadi pályán a főméltóság levén, a főparancsnokságot is a hadsereg fölött ezt illette. Megtörtént azonban, hogy egy időben több hadszernagy is működött a táborban, így 1717. Belgrád alatt gróf Heister Sibert, gróf Pálffy János és Sándor württembergi herceg; hol mégis a legidősebb vitte a fővezérséget.

A lelkészi ügyek élén állott a General-Vikarius, mely másképp Feld-Superiornak is mondatott. A hadi ügyek kezelésére hivatva voltak még a főhaditanács, az általános titkos iroda kiadóhivatala (Geheime Kanzlei-Expedition); a hadi parancsok és jelentések vezetésére szerveztettek a császári főhadsegédek (k. General-Adjutanten); azonkívül működtek a különféle mérnöki és végigazgatóságok, főszállásmesterek, hadépítészeti hivatalok; gazdasági ügyekben a hadi főbiztosság (General-Kriegs-Kommissariat), Proviant-Obristlieutenant, a sító század, a szekerezési osztály igazgató biztosaival, melyhez (Direktions-Kommissariat) egy káplán, 4 szekerezési főtiszt és 200 fogat tartozott, azonkívül minden 25 szekérhez alkalmaztatott 1 főszekerezőmester, 1 számoló, 1 sebész, kerékjártók, kovács, porkoláb, poroszok, az ökrövonatoknál béresek stb. A hadi fizetőhivatal (Feldkriegs-Zahl-Ambt) vezetője General-Kriegs-Zahlmeister, alárendelt tiszteivel. A pénzügykezelés élén állott a General-Feld-Kriegs-Auditor, General-Auditor-Lieutenant, 1 törvényszéki jegyző, 2 drabant, 1 fővégrehajtó (General-Gewaltiger), két porkoláb-hadnagy stb. A postaügyet vezetője a „Feld-Post-Meister“ Feld-Courriereivel. Az egészségügyi ügyet pedig a Feld-Proto-Medikus, kihez alárendelték a hadi orvosok (medici), sebészek (chirurgusok) és gyógyszerészek tartoztak. A főhadiszálláshoz tartozott még a General-Wagenmeister két hadnagyával, kik fölött táborozáskor a fővezér rendelkezett. — Tengerészek és dzsidások e korban még nem léteztek itt; említésükre legalább nem akadtam.

Mi a hadi bíróságot illeti, már a XVI. században divott, hogy hadügyész illetőleg a törvényszék büntényekre nézve egyedül a gyalogság tagjaiból alakítottatott és állott főbénjáró eseteknél a közömbereken kívül 3 kapitány, 3 zászlótartó, 3 őrmester és 3 szakaszvezetőből, az illető alezredes elnöksége alatt. E szerint a vétkelő lovas vagy „pattantyús“ is a gyalogezredhez adatott elítélés végett. E tekintetben sokan azon véleményben vannak, hogy a lovassági ezredesek visszaéléseik miatt fosztattak volna meg ebbeli jogaiktól. Valódi oka azonban azon körülmény látszik lenni, hogy hajdan a lovasság rendszeren csak 3—6 hónapra hivatott be szolgálattételre s azonnal otthon töltvén idejét, képesítve sem volt a törvényszék alkítására, míg a gyalogság többnyire állandó helyőrséget képezett. A XVII. ik században azonban már megváltozott ez állapot, mennyiben a lovas ezredes is felruházattak törvénykezési hatósággal; a dragonyosok azonban folyvást gyalogezredbeli bíróság alá tartoztak, és által régi eredeti intézményét fentartatni akarván. Ugyanis tudva van, hogy 1314-ben Lipót osztrák herceg, szép Frigyesnek testvére először használt dragonyosokat Németországban, kiket gyalogokból szervezett s a körülményekhez képest majd lovon, majd gyalog alkalmaztatott. A dragonyos még a XVIII. században félig gyalog, félig lovas katona levén, sokszor mint gyalogok a lovasok háta mögé ültek a lóra s ilyenkor, vagy ha csolnakban a vizen átszállattattak, a zenekar rendszeren dragonyosinduló játszott; továbbá a lovas dragonyosoknál a kapitány a gyalogéhoz képest Hauptmannnak, a zászlóvivő Fährndrichnek, a trombitás pedig dobosnak mondatott. Leírások szerint 1670. évig

*) Ime megfejtése a néhány év előtt Thaly Kálmán és ha jól emlékszem, P. Szathmáry Károly urak közt folyt vitának, mely Rákóczy korára vonatkozott. Valóban ez időben a németeknél is a lovasok zászlója „Cornettnek“, a gyalogoké pedig „Fahne“-nak nevezetett s innen a vivők Cornett és Fährndrich-nek. L.

a dragonyos inkább gyalogpuskázhoz (Mousquetier), mint lovashoz hasonlított. Annai bizonyos, hogy 1604-ben a császári dragonyosok olasz (Wälschböl) gyalogságokból alakítottak, kik saját nyelvükön magukat a *dragon* szótól, mely sárkányt jelent, dragonyosoknak elnevezték, mert különös szervezésüknek fogva, mint a sárkányok sem nem lépdéltek, sem nem röptek, s jóllehet ez elnevezésük az ellátási jegyzékekben csak 1649. III. Ferdinánd kora óta fordul elő hivatalosan, senki sem kételkedik azon, hogy ők már jóval előbb is léteztek.

Nevezetesen Ortel krónikájában (338. l.) előjön, hogy 1603-ban gróf Schultz vezérlete alatt Magyarországon volt a gr. Schultz és gr. Mersburg János Frigyes 3000—3000 emberből álló gyalogzredeiken kívül még az ugyanannyi olaszból álló Strassaldo féle gyalogzred, melyből a következő évben 500 ember lóra rendeltetvén, mint dragonyosok működtek épen úgy, mint azon évben gróf Thurn lovassági vezér alatt a Thurn, gróf Buchheim János Kristóf egyezményi és Sándor Rudolfnak 500 emberből álló lovas ezredei. III. Ferdinándnak egy 1649-ki rendeletében előjönnek a lovasságra nézve e kitételek: „Teutsche, Kroaten und Dragoner.”

E rövid kitérés után legyen szabad a fölvetett tárgyat, a hadi bíróságot illetőleg, tovább folytatnunk.

Már Schvendi Lázár, főntebb érintett művében mondja, hogy az ezredeshez, mint kegyelmezési és büntető joggal bíró főnökhöz illik, miszerint ő inkább komoly és engedékeny, mint indulatos és vérengző legyen; miért is azon okból, hogy ez utóbbi esetben az ezred részéről gyűlölettel ne illetessék, szükségesnek találatták, hogy az ezred öntestületéből alakítsanak ítélőszéket. Ennek folytán folyvást a XVIII. századig szokásban volt, hogy az elnök (alezredes) és hadügyészeken kívül a hadi (ezred) bíróság 12 tagból, t. i. 2 kapitány, 2 hadnagy, 2 őrmester, 2 káplár, 2 őrzető és 2 közlegényből álljon. Ezek közül a fő és altisztek koruk szerint foglaltak helyet az elnök jobb és baloldalán, a közlegények pedig századaik szerint; ezek összesen 9 szavazatot képeztek, mennyiben a főtisztek egy-egy, a többiek pedig páronként egy szavazattal bírtak. A lovasoknál a XVIII. században az ezredbíróság 2 kapitány, 2 hadnagy, 2 őrmester, 2 káplár és 4 közlegényből állott s összesen 7 szavazatot képezett; a tüzérségnél állott a bíróság az elnök s hadügyészeken kívül 2 ütegkapitányból, 2 apródból, 2 főtüzemestérből, 2 altüzemestérből, 2 pattantyús káplárból és 2 pattantyúsból, kik összesen 15 szavazatot képeztek.

Ily törvényszékhez a tagoknak páleával megjelenni szabad nem volt, csak a hadügyér-élhetett e kiváltsággal. A meghítt tagok helyet foglalván, különös ok nélkül fel nem kelhettek; a hadügyész azután páleáját az asztalra fektetvén, arra keresztalakra az elnök kivont kardját helyezé. A tárgyalás után az ítélet titkos szavazat útján hozották a kegyelmezésre való ajánlattal vagy a nélkül; az ítéletet az ügyész és elnök aláírták és megpecsételték s az összes ügyiratokkal borítékba zártán, az ifjabb kapitány és idősb hadnagy által az ezredhez felküldötték, ki áttekintés után pecsétje mellé vagy azt írta az ítéletre: „placet, fiat publicatio, vagy publicetur, fiat executio”; vagy pedig azon üzenettel, hogy a kihirdetés fölfüggesztessék s a bíróság oszoljon el, visszaküldötte.

A főbírjáró eseteknél a hadügyész az ítélet kihirdetése után eltört egy, a porkoláb által neki nyújtott páleát, minek folytán a törvényszék feloszlatottnak tekintett. A zászlótartók nem voltak a bíróság tagjai, hanem arra alkalmaztaták, hogy az elítéltet könyörögjenek. Szokásban volt az is, hogy a közlegények a törvényszéknek köpönyegben jelentek meg, s hogy a szavazat besugásánál a tisztek is köpönyeget vettek föl.

A halálra ítéltnek a végrehajtás előtt 3 nappal

hirdették ki az ítéletet s hozzá protestáns vagy zsidó létére is mindig róm. kath. papot adtak. A végrehajtáshoz az alezredes, 1 kapitány és 2 hadnagy 150 emberrel kivonult, a hadügyész lovon és köpönyegben szintén jelen lévén; az elítéltet 12 káplár vagy őrzető kísérte ki s a vesztőhelyen esatlakozott a csapatok a hóhér 1 káplár és 3 közlegény fedezete alatt. Midőn a porkoláb kegyelemért esedezett, azt nyerte válaszul, hogy istennél a kegyelem! A zászlótartók pedig az ezrednél kérték kegyelmet s a nyert választ közlék az alezredessel. A kötél vagy keréktörés által kivégzettek rendszeren csak a nap lemente után, a megöltöket azonnal takarítottak el.

A halálbüntetésen kívül divatoztak a botozás száz ütésig, vesszőfütés, vagy e helyett a lovasoknál a kengyel- vagy farmatring-szíjjal való ütlegetés.

Háboru idején szokásban volt a rögtönítelő bíraskodás, mely lázadás vagy gyakori szökés esetében alkalmaztatott. Ily eseteknél az elfogott vétkes a szabad ég alatt álló körben, s nehogy az ügy elévüljön (übernachtet), 24 óra alatt ítéltetett el. Itt is 14 tagból állott a haditörvényszék, melynek körében az elnök a kardot, az ügyész pedig a páleát tartva, ez kikiáltá, hogy ki kíván törvényszolgáltatást tenni? Erre a porkoláb a bűnöst előhözta, őt az elkövetett bűnténytel szemben vádolá s előadá, mikor került őrizete alá. Most a vádlott adá elő védelmét s a porkolábbal mindaddig váltott szót, míg a bíróság az ügy állása iránt tisztába nem jött. Azután a bírák szavazataikat besugák az ügyésznek, ki azokat írórnál tárcájában feljegyzé; most előhozattat ismét a vádlott s az elnök kihirdeté neki az ítéletet így: „Te hűtlen, szökés miatt kötél általi halálra ítéltetted.” Erre az ügyész eltöré a páleát s a bűnös elé dobta; az ezredes a történetről értesítettet s ha az ítéletet megerősíté, az azonnal végre is hajtattott. Ha menet közben történt ily kivégzetetés s idő nem volt arra, hogy az elítélt naplemente után levéssék a bitófáról, akkor ott függve hagyattott s mellére egy irat illesztett, mely az esetet tudatá.

A katonák a polgári bíróság alá sohasem tartoztak. 1666. évben a császár (Lipót), azon alkalomból, midőn a bécsi városi hatóság gróf Dosyt elfogatta, az ottani haditanács közbenjárására az élvét kimondá s öt kibeosztatni rendelé. Táborozások alkalmával bíráskodott még a főhadvezéri bíróság (General-Obrist-Feld-Gericht), mely bizonyos esetekben egyuttal felebbeszi székül is szolgált. Ehhez tartoztak egy törvényszéki jegyző, porkoláb, hadnagy, 1 hóhér és 2 drabant, ez utóbbiak sarga öltönyt fekete hajtókával viseltek, nyársal voltak fegyverkeze s mellükön egy kétfejú sással ellátott lemezt hordtak. Ily törvényszék ítélte el Marquis d' Arrigoni vezér alatt a többi közt 1717-ben Ferozzo Károlyt, ki Belgrád ostrománál az ellenséghez szökött s magát maltai vitéznek és kapitánynak adta ki; hasonlóan ítélte főhadügyész Kramerer lovag elnöklelte alatt azon évben hat magyar kuruc fölött, kik 1714-ben az amnestiát megvetvén, Rákóczy és Beresényivel a portához átmertek, ott szolgálatba léptek, s a belgrádi ostromnál fogságba estek. (Observationes Art. Leop. 1724. 137. lap.) Ezen törvényszék állott a nevezett elnökön kívül 2 alezredes, 2 őrnagy, 2 kapitány- és 2 hadnagyból.

Hadakozások idején működött még az ugynevezett „Gevaltiger” (nudus executor), ki a nyomban elfogott bűnösök fölött 24 óra alatt a tett színhelyén ítél, s e vegből mindig egy pap, hóhér és kellő lovas őrséggel cirkált.

A táborral járt markotányosok fizettek a főhadügyésznek és a többi tiszteknél havonként bizonyos díjakat, 1—5 forintig, azok pedig, kik bizonyos ezredhez tartoztak, az alezredesnek nyári időben havonként 6, alkaptánynak 4 forint, a porkolábnak 1 bírod. tallért, míg az ezredesnek két esek voltak 12 forintot; egy a mészárosok

ennek díjt, az őrnagynak pedig minden levágott marha nyelvét beszolgáltattai illetményül. Ha valamelyik század a kellő időben nem látta el magát markotányossal, ugy a kapitány vagy a század illetményéből vonattott le az őrnagy járuléka. Ki isteni szolgálat alatt italt mérni mert, annak itala elkoboztatott.

Azon katonák, ki fegyverzete vagy felszereléséből valamit eladott vagy elidegenített, a körülményekhez képest legfőbb, közép vagy közönséges módon fenyítettet. Az első fokhoz tartozott a hóhér keze által történt fenytetés, milyen a vesszőzés, bélyegzés, orr, fül, ujj vagy kézesonkítás, kardtörés és felakasztás jelvényileg (in effigie); a második nemhez tartoztak: a vesszőfütés, szíjazás száz csapásig, sáncmunka és beestelen elboscsátás; a harmadikhoz pedig az egyszerű fogság vasban, bakba-kötés, rangjától való ideiglenes felfüggesztés, hátravetés, a tisztek letétele közlegényeknek s letartása a havidíjnak. Végre a javító fenytétekhez tartoztak: a büntetésszerű órállás, mérsékletes talpüttleg (bastonade), pácalovaglás, a sisaknak, köpönyegnek, tarisznyának, nyeregnek, a puskának vagy kardon való hordása, néhány napi letartóztatás. A fa-lóra való ültetés csak a gyalogőrségnél volt szokásban. Közönségesen a vesszősök bélyegzéssel, a káromkodók marok-vonkításal büntettetettek, ugy az előljáróknak ellenszegülők is. Ki hamis esküt tett ujjait, ki rabolt, prédált, fosztogatott, fellázadt, orrát vagy fülét veszté. . . .

(Vége következik.)

Lehoczky Tiradar.

Kovácsműhely Erdélyben.

A kovácsműhely majd mindenütt a falu elején vagy végén áll. Oda talán azért van rendszeren építve, hogy az utas, kinek szekerén valami kár esett az országúton, könnyebben megtalálhassa.

Erdélyben nem ritkán hegy oldalához támaszkodik, a mi e regényes ország egyor hazáival is gyakran megtörténik, hogy oda szorulnak

Képünk egy ily műhelyt mutat föl, mely a mellett, hogy egyik oldalával hegynek áll, s fák által is van árnyékolva, szorosan az országúton épült, mely előre-hátra végtelen hosszan kigyózik.

Az egyik alak, az mely lovát patkolta, lehet hogy valami dészás oláh, ki a legközelebbi vásárra Szebenre vagy Aradra készül, hol azután, — ha jó vására volt, — talán magát is megpatkoltatja, azaz hogy magának is vesz patkós csizmát.

Vegyes közlemények.

(L. J. Történelmi naptár. Szeptember 18. II. Ulászló magyar király megkoronázott Sz.-Pehérvárott, 1490. — VIII. Keresztély dán király szül. 1786. — A poroszok Hohenlohe hg. vezérlete alatt Kaiserslautern mellett harmadszor győzedelmeskedtek a francia köztársasági seregek fölött, 1794. — Jourdan francia köztársasági tábornok Aspemont mellett megverte az osztrákokat 1794. — Laube Henrik, jeles német színműíró szül. Spottauban, (Szlázia) 1806.

Szept. 19. János francia király a Maupertuis melletti úrközben angol fogságba esett, 1356. — Buzard Amand, a francia carbarismus megalapítója, szül. Párisban, 1791. — Moreau francia köztársasági tábornok visszavonulás közben az osztrákoktól agyonlövettet, 1796. (Ekkor vonult vissza Bajországról a Rajna felé seregeivel.) — Haubner Máté ey. superintendentus szül. Veszprémben, 1794.

Szept. 20. Achmed-ben-Thulim, Abul-Abbas egyiptomi dynastia feje és megalapítója, szül. Samarrában, 835. — Bandini Angiolo Maria, olasz tudós, szül. Flórencében, 1726. — Ferdinánd, braunschweigi hg. első győzelmet vívta Sornald, 1745. — Dumouriez francia tábornok a porosz sereget Catalaun mellett megverte, 1792. — Morlin, francia köztársasági direktor a royalista választásokat megsemmisíté és a királyi rokonait, ugy az emigransokat elűzte, 1797. — Idősb Bartal György, jogtörténelmi művek írója, megh. Damazér-Karcsán, 1865.

Szept. 21. Mohammed megszállotta Eger várát, 1596. — Franciaországban kikiáltották a köztársaság,

